

ВІДГУК

доктора педагогічних наук, професора Інституту проблем виховання НАПН України Канішевської Любові Вікторівни на дисертацію Столяренко Олени Вікторівни «Теоретичні і методичні основи виховання ціннісного ставлення до людини в учнів загальноосвітньої ніколи», представленої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 - теорія і методика виховання.

Ступінь актуальності обраної теми. Загострення політичних, економічних суперечностей, моральна і духовна криза сучасного суспільства призвели до зміни життєвих цінностей та ідеалів, що виявляється у прояві жорстокості та лицемірства у людських взаєминах, поширення конкуренції у людських стосунках, ставлення до людини як засобу. За таких обставин актуалізується необхідність виховання у молодого покоління ціннісного ставлення до іншої людини.

Концептуальні засади дослідження актуальної проблеми теорії виховання ґрунтуються на Законах України «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепціях національного, громадянського виховання і позашкільної освіти, гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи.

Слід зазначити, що сьогодні й сама проблема виховання ціннісного ставлення до людини в учнів загальноосвітньої школи не виступала предметом ґрунтовних теоретико-методичних досліджень.

Зазначимо, що тема дисертаційного дослідження Столяренко О. В. виконана в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Методологія і технологія педагогічного супроводу особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (державний реєстраційний номер 011Ш001620) та держбюджетної теми «Теоретико-методичні засади загально педагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення Європейського простору;

вищої освіти» (державний реєстраційний номер 01115Ш02571).

Тема дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №8 від 22.03.2000 р.) і узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень : педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23.05.2000 р.).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Своєчасність і важливість наукового дослідження посилюється ще й обґрунтованими дисертанткою суперечностями, зокрема, між: між новими соціальними вимогами запровадження педагогічних інновацій, переорієнтації світоглядних установок на людину, виховання до неї ціннісного ставлення як головної умови реалізації гуманістичної парадигми освіти та системою, що склалася в шкільній практиці; браком відповідних розробок; через відсутність концептуальних комплексних систем і принципів їх реалізації існує невідповідність між накопиченням знань і можливістю їх використання в теорії та практиці шкільного виховання. На шляху розв'язання вказаної суперечності виникають протиріччя між обсягом вітчизняних і світових надбань у галузі людинознавства та їх незатребуваністю в освіті, між наявністю філософсько- етичних концепцій людини і відсутністю науково-обґрунтованих гуманістично- орієнтованих виховних технологій, які б спиралися на антропологічну методологію; необхідністю подолання суперечностей процесу морального виховання, а саме: між рівнем вимог педагога і здатністю учня його задовольняти; життєвим досвідом, знаннями та уміннями учасників виховного процесу; їхніми індивідуально- особистісними характеристиками.

Критичний аналіз теоретичних джерел дозволив дисертантці окреслити коло питань, які поки що не знайшли наукового розв'язання, що дало їй можливість представити концепцію дослідження.

Мета дослідження полягає у розробленні концептуально-методологічних засад науково-методичної системи виховання у школярів ціннісного ставлення до людини та впровадженні технології, що забезпечить підвищення рівня їхньої вихованості.

Відповідно до мети дисертаційної роботи та перевірки гіпотези визначено вісі завдань, що коректно сформульовані та логічно вибудовані.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження адекватні меті і завданням роботи.

Дисертація Столяренко О. В. складається із вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (110^е найменувань із них 89 - іноземними мовами), додатків. Для даної роботи характерна цілісність і логічна завершеність. Структуру дисертації та основний текст подане відповідно до чинних вимог до докторських дисертацій.

Не викликають сумніву апробація та впровадження результатів дослідження. Рівень апробації результатів дослідження є достатнім, оскільки підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях міжнародного і всеукраїнського рівнів.

Аналізуючи дисертацію з методологічних та теоретичних позицій, відзначимо її наукову обґрунтованість і достовірність отриманих у ході дослідження результатів на теоретичному та практичному рівнях.

На основі аналізу психологічних, педагогічних, філософських, соціологічних аспектів простежено взаємозв'язки між поняттями «цінності», «ставлення», «ціннісне ставлення». Уточнено зміст базових понять: «цінність», «ставлення», «гуманізація», «виховна система школи», «ціннісне ставлення до людини».

Загалом, виховання у школярів ціннісного ставлення до людини розглядається дисертанткою як діяльність з проектування, реалізації, забезпечення ефективності й корекції освітнього процесу; як базовий інваріантний компонент морального виховання, що реалізується за допомогою забезпечення стійкого інтересу до сфери загальнолюдських, національних цінностей; формування мотивації до засвоєння й формування гуманістичних базових цінностей; розширення для цього інформаційного фонду людинознавства, засвоєння провідних ідей, формування етичного мислення; розвиток гуманістичних почуттів, навичок гуманної поведінки. Його виховання трактується дослідницею як цілісна науково-методична система на засадах системного, синергетичного, модельно-варіативного, аксіологічного, культурологічного, етнопедагогічного, антропологічного, особистісного,

діяльнісного, полісуб'єктного, диференційованого підходів, що забезпечують підвищення якості виховного процесу.

На основі здійснення проблемно-генетичного аналізу розвитку гуманістичних ідей у вітчизняній та зарубіжній науковій думці дисертанткою досліджено еволюцію людинознавства в історико-педагогічній ретроспективі; з'ясовано рівень вивчення етико-психолого-педагогічній науці та виховній практиці особливостей виховання ціннісного ставлення до людини; теоретично обґрунтовано його сутність і структуру.

Цілком доречними є визначені дисертанткою критерії і показники вихованості ціннісного ставлення до людини: *когнітивний*: а) обізнаність з проблемою ціннісного ставлення до людини, її розуміння як гуманістичної цінності, усвідомлення значущості; б) рефлексивність (інтраперсональність) - глибокі знання особистісних особливостей (сильних і слабких), уміння встановити і забезпечити їх відповідність гуманістичній свідомості; в) соціальна перцепція (інтерперсональність) - уміння раціонально помічати і виділяти особливості інших людей, здатність розуміти їх; *мотиваційний*: а) емпатія (емоційна чутливість, прийняття і підтримка іншого, визнання людини найвищою цінністю, здатність до співпереживання); б) емоційна стійкість (врівноваженість, контроль гніву і агресії); *операційно-результативний*: а) здатність до співпраці та конструктивної комунікації на основі техніки суб'єкт-суб'єктної взаємодії; б) асертивність поведінки (соціальна самоідентифікація, соціальна адаптованість, соціальний оптимізм, справедливість, протидія проявам жорстокості, насилля, антигуманних вчинків). Ґрунтуючись на останніх, О. В. Столяренко добирає відповідний діагностичний інструментарій, запровадження якого на констатувальному етапі дослідження дало їй змогу виявити рівні сформованості ціннісного ставлення до людини в учнів (високий, середній, низький).

Заслужують на увагу обґрунтовані та експериментально перевірені організаційно-педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини в учнів закладів загальної середньої освіти (розвиток у процесі гуманістичних та педагогічно організованих соціально актуальних взаємовідносин вихованців практично-діяльнісного особистісного колективу; забезпечення особистістю

зорієнтованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії і створення ситуацій колективного співробітництва та довіри у процесі залучення учнів до ціннісно-орієнтованої діяльності; оптимізація міжособистісного спілкування учнів за рахунок усвідомлення необхідності розвитку в них здатності поважати себе, розуміти власну особистість (рефлексивність); стійкості до зовнішніх негативних впливів (емоційної стабільності); врахування аксіологічної складової в змісті людинознавства, культивування усвідомлення цінності іншої людини, формування позитивного образу іншого й активізацію його сприйняття: розвиток у вихованців емпатії та асертивності), забезпечення яких сприяє вихованню у школярів ціннісного ставлення до людини.

Важливим і цінним для педагогічної науки та практики є визначені дисертанткою механізми, засоби оптимізації виховання у школярів ціннісного ставлення до людини.

Схвальної оцінки заслуговує розроблена структурно-функціональна модель науково-методичної системи поетапного формування в учнів старшого і підліткового шкільного віку ціннісного ставлення до людини в гуманістично орієнтованій виховній системі.

Важливим і цінним для педагогічної практики є розроблені, апробовані та впроваджені технології виховання у школярів ціннісного ставлення до людини через навчально-виховні (заняття спецкурсу у формі гуртка за авторською програмою «Людина - найвища цінність. Екологія Людини» (24 заняття) для старшокласників) і позаурочні виховні форми («Школа - майстерня гуманності» (з використанням інноваційних форм і методів) для учнів підліткового віку, виховні проекти (класу, школи) на гуманістичну тематику, тренінг «Потік соціальних умінь»); виявлення психологічних механізмів, засобів оптимізації процесу виховання в учнів ціннісного ставлення до людини.

У дисертації достатньо широко презентовано зміст і результати дослідно-експериментальної роботи.

Загальні висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації є логічними адекватними змісту дисертації, відображають її найбільш важливі науково теоретичні і практичні результати та можуть бути використані для розробки лекційних курсів, спецкурсів та семінарських занять, практикумів і спецпрактикумів з педагогіки у закладах вищої освіти; доповнюють зміст навчальних дисциплін «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи».

Публікації автора та автореферат повністю відображають основні положення й висновки дисертації, які відображено у 79 наукових працях, із них 7 монографій (дві одноосібних), 8 навчально-методичних посібників (5 - з грифом МОН України), 40 статей у наукових фахових виданнях України та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 24 статті - у закордонних виданнях.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Рецензоване дисертаційне дослідження незаперечно має наукову новизну і практичну значущість. Зміст повністю відображає основні положення дисертації. Схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку авторки, способи одержання емпіричного матеріалу, його узагальнення й інтерпретацію, укладені висновки, у порядку наукової дискусії вважаємо за потрібне вказати на певні дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У дисертації простежено взаємозв'язок між поняттями: «цінність», «ставлення», «ціннісне ставлення», але у філософській і педагогічній класичній літературі існує термін «відношення». На нашу думку, категорії «відношення» і «ставлення» не є синонімічними.

2. Дисертантці варто було б не тільки визначити особливості виховання ціннісного ставлення до людини в учнів закладів загальної середньої освіти, а й розкрити в тексті роботи, яким чином використовувалася дія зазначених чинників при організації процесу виховання ціннісного ставлення до людини у зазначеного контингенту учнів.

3. На констатувальному та формуальному етапах дослідження використовується значний за обсягом діагностичний інструментарій,

репрезентативність та достовірність результатів якого потребує дотримання жорстких вимог до проведення діагностичних методик. На жаль, дослідниця не чітко прописує вікові параметри використання зазначених діагностичних методів і методик; умови в яких проводилася діагностика, можливі труднощі з якими стикнулася дослідниця, а також участь можливих помічників серед педагогічних працівників.

4. На думку опонента, зміст дисертації значно збагатився, якщо б було висвітлено питання щодо проведення диференційованої роботи з учнями, які виявили різні рівні сформованості ціннісного ставлення до людини.

5. Результати констатувального і формувального етапів експерименту набули б значно більшої аргументованості за умови чіткого окреслення особливостей учасників експерименту, тендерного аспекту, обґрунтування поділу груп на експериментальні та контрольні.

6. Окремі положення висновків до розділів дисертації є дещо розлогими, мають описовий характер, повторюють текст розділів й не певною мірою узагальнюють здобуті автором результати проведених досліджень.

7. У підрозділі 5.4. дисертації подано аналіз результатів педагогічного експерименту. Вважаємо, що доцільно було б дати не тільки кількісний, а й якісний аналіз результатів дослідження.

Висловлені побажання та зауваження не мають принципового характеру і не применшують значущість виконаної наукової роботи.

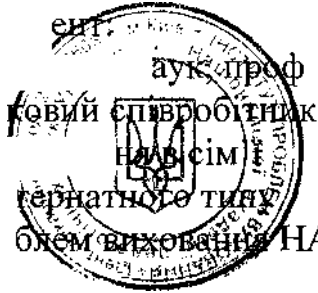
Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.
Структурна побудова та зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

Загальний висновок.

Дисертація Олени Вікторівни Столяренко «Теоретичні і методичні основи виховання ціннісного ставлення до людини в учнів загальноосвітньої школи» є цілісним, логічним і завершеним самостійним дослідженням, що за науковим рівнем,

новизною поставлених задач, обґрунтованістю основних положень і висновків, практичним значенням одержаних результатів відповідає пунктам 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор - Столяренко Олена Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 - теорія і методика виховання.

Офіційний
опон доктор

педагогічний
н' головний
лабораторії

Міністерства освіти і науки України
в МОН України
та закладах інституту про

Канішевська

Л. В. Канішевська

Канішевська
Л. Канішевська (Лисенко М. В.)